

سؤال‌های دانش‌آموزان و چگونگی مواجهه با آنها

موضوع‌ها و مسائل حوزه دین و اعتقاد دینی، ماهیتاً حوزه‌ای است که سؤال را در داخل خود دارد و هر فردی را به سوی پرسیدن و سؤال کردن سوق می‌دهد. زیرا دین، درباره «از کجا آمده‌ام» و «به کجا می‌روم» و «در کجا هستم» و «چه کسی هستم» و به‌خصوص درباره «چه باید بکنم» صحبت می‌کند و نظر خاصی را که خدای متعال توسط پیامبران خود برای مردم فرستاده، ارائه می‌کند. لذا پرسش درباره این مسائل امری طبیعی است و دانش‌آموزی که اهل سؤال و پرسش نباشد و درباره این امور تحقیق نکند، رفتاری غیرطبیعی دارد.

اما نکته‌ای را که در اینجا می‌خواهیم بدان پردازیم، زمینه‌های شکل‌گیری پرسش و گسترش برخی از پرسش‌ها در سطح تعداد زیادی از دانش‌آموزان است.

زمینه اول، روح جست‌وجوگری نوجوان و جوان و انگیزه وی به دانستن است. تعداد زیادی از سؤال‌ها در بستر چنین انگیزه‌ای پیدا می‌شوند و شکل می‌گیرند و ممکن است که حتی تا شکاکیت در اصل دین هم کشیده شود. اما من به‌عنوان یک دبیر نباید از پرسش‌هایی که توسط دانش‌آموزان و با چنین انگیزه‌ای طرح می‌شوند، هراس داشته باشم. ترس و هراس من باید از خودم باشد که آیا خود را برای مواجهه منطقی و درست با این‌گونه سؤال‌ها آماده کرده‌ام یا نه؟

از آنجا که بستر و زمینه این قبیل سؤال‌ها، یافتن دلیل و چرایی یک گزاره دینی است، برای پاسخ به این نوع از سؤال‌ها، باید از قوت استدلال و بیان روشن استفاده شود تا عقل و فکر سؤال‌کننده پاسخ ما را بپذیرد و قانع گردد. معمولاً هم این قبیل سؤال‌ها از طرف دانش‌آموزان باهوش و کنجکاو کلاس طرح می‌شود و آن‌ها هستند که به دنبال این قبیل سؤال‌ها می‌روند. معرفی کتاب مناسب به این قبیل دانش‌آموزان هم ضروری است. زیرا پاسخ کوتاه ما که ممکن است در ده بیست دقیقه انجام پذیرد، دانش‌آموز را در همان لحظه قانع کند. اما وقتی که او از ما جدا می‌شود که بیشتر با خود فکر می‌کند، سؤال‌های دیگری برایش پیدا شود و یا اشکالاتی نسبت به پاسخ ما بگیرد که آن قانع شدن اول را کم‌رنگ نماید. معرفی کتاب می‌تواند جای خالی معلم را تا حدودی بگیرد و پاسخگوی سؤال‌های دیگر دانش‌آموز باشد.

توجه داشته باشیم که مهم‌ترین و اصلی‌ترین زمینه و بستر پیدایش سؤال این موضوع است، که چرا که اصولاً خداوند انسان را موجودی اندیشه‌ورز و اهل تفکر و اهل پرسش خلق کرده تا به سوی دانستن حرکت کند و انسانی دانا شود و صف خود را از آنان که در نادانی به سر می‌برند، جدا نماید.

قل هل یستوی الذین یعلمون والذین لا یعلمون. انما یتذکر اولوالالباب (زمر، ۹). قل هل یستوی الاعمی و البصیر افلا تتفکرون (انعام، ۵۰).

زمینه دوم برخی سؤال‌ها در حوزه دین، مشکلات و شکست‌هایی است که شخص سؤال‌کننده دچار آن‌ها شده و آن شکست‌ها، به تدریج او را به سمت سؤال‌هایی درباره خدا و اصل دین سوق داده است. به‌عنوان مثال، دانش‌آموزی که در کودکی، پدر خود را به علت بیماری از دست داده و دچار فقر در زندگی شده، ممکن است پرسش‌هایی درباره عدالت و حکمت خداوند به ذهنش خطور کند و این پرسش‌ها را با معلم خود در میان بگذارد. چه بسا که اگر این دانش‌آموز دچار آن مشکلات نشده بود، هیچ‌گاه به سراغ چنین سؤالی نمی‌رفت و توجهی به آن نمی‌کرد.

پاسخ منطقی به سؤال چنین دانش‌آموزی کمتر او را قانع می‌کند. زیرا این پاسخ منطقی، سبب آرامش روحی کسی که گرفتار مشکل است، نمی‌شود. به همین جهت، معلم باید همراه با توضیحات استدلالی خود، ارتباط عاطفی با چنین دانش‌آموزی برقرار نماید و او را از نظر روحی و روانی حمایت نماید.

به عبارت دیگر، باید با یک ارتباط صمیمی و همدلی و همراهی با او کاری کند که دانش‌آموز، حمایت معنوی معلم را احساس کند و دریابد که معلم، همراه و همدرد با اوست. پس از موفقیت در این مرحله است که صحبت‌های استدلالی معلم نتیجه می‌دهد و دانش‌آموز را قانع می‌کند. چه بسا که اگر آن ارتباط صمیمی و همدلی برقرار شود و مسئله روحی دانش‌آموز حل شود، خود سؤال هم از بین برود و نیازی هم به بحث استدلالی نباشد.

سومین زمینه و بستر سؤال‌ها، زمینه‌های اجتماعی است. ما امروزه با سؤال‌هایی از طرف دانش‌آموزان روبه‌رو هستیم که ناشی از تغییر زندگی اجتماعی و ورود فرهنگ‌های دیگر به کشور ما و سایر کشورهای اسلامی است. همچنین با تشکیل نظام اسلامی در ایران و وجود تفاوت‌هایی میان این نظام با سایر نظام‌های رایج و نیز پیدایش چالش‌ها و مشکلات دو سه دهه اخیر و وجود رسانه‌هایی که تولید سؤال و شبهه می‌کنند.

ما این زمینه‌ها را به دو بخش تقسیم می‌کنیم:

۱. گسترش ارتباطات فرهنگی و ورود فرهنگ‌های دیگر به کشور ما و سایر کشورهای اسلامی و تأثیرپذیری جامعه از فرهنگ‌های دیگر، در سبک زندگی و روابط اجتماعی.

۲. برقراری نظام اسلامی در ایران و مخالفت کشورهای سلطه‌گر با این نظام و پیدایش مشکلات و چالش‌های اقتصادی و سیاسی ناشی از این مخالفت.

حجم بسیاری از سؤال‌های فعلی دانش‌آموزان برخاسته از این زمینه‌های اجتماعی است که به‌عنوان مثال، به یک نمونه آن اشاره می‌کنیم.

با تشکیل نظام اسلامی در ایران، از جمله قوانینی که در ایران به اجرا درآمد، قانون پوشش و حجاب بود. این قانون در سال‌های اولیه انقلاب اسلامی، بدون مانع قابل‌ذکری به اجرا درآمد و در دو دهه اول با چالش‌های چندانی همراه نبود.

اما از آنجا که این قانون در تعارض کامل با فرهنگ حاکم بر جهان غرب بود و در عموم رسانه‌های غربی علیه آن صحبت می‌شد، به تدریج به‌صورت یک مسئله و یک چالش برای جوانان دهه هشتاد و نود درآمد. در دل این چالش سؤال‌های متعددی شکل گرفت و بر زبان‌ها جاری شد، از جمله اینک:

آیا حدود حجاب در اسلام مشخص شده؟ آیا زمان پیامبر اکرم (ص) حجاب، الزام اجتماعی داشته؟ آیا می‌توان حجاب را اجباری کرد؟ آیا رعایت حجاب صرفاً یک الزام قلبی است یا یک قانون اجتماعی؟ آیا این حکم مربوط به دوره پیامبر بوده یا مربوط به همه دوره‌ها؟

در حالی که این سؤال‌ها برای جوان مسلمان چند دهه قبل که تحت تأثیر فرهنگ غرب قرار نگرفته بود، یا مطرح نبود و یا پاسخ روشن داشت و به همین جهت عموم مردم، از روی تبعیت از دین و بدون اکراه و اجبار، حجاب را مراعات می‌کردند، همان‌طور که خمس مال خود را می‌پرداختند و همان‌طور که نماز را اقامه می‌کردند.

پس معلم، در اینجا با نوع سؤال‌های مواجهه است که دارای یک پشتوانه فرهنگی است، اما نه فرهنگ خود، بلکه فرهنگ بیگانه. از این‌رو برای پاسخ دادن به این قبیل سؤال‌ها باید از دو رویکرد استفاده کرد:

الف. نقد مستدل و مبتنی بر شواهد همین مسئله در فرهنگ غرب.

ب. تحلیل (نه پاسخ کوتاه) و تبیین حکم اسلام و نشان دادن فواید و نتایج سازنده آن در فرهنگ اسلامی.

بنابراین، مواجهه با این قبیل سؤال‌ها یک مواجهه آنی و فوری و کوتاه‌مدت نیست و نیازمند برنامه‌ریزی و مطالعه مستمر و کار فرهنگی پیوسته است که ان‌شاءالله با همت دبیران متعهد به اسلام، این برنامه‌ریزی و کار فرهنگی میسر خواهد شد.

دانش‌آموز، حمایت معنوی معلم را احساس کند و دریابد که معلم، همراه و همدرد با اوست. پس از موفقیت در این مرحله است که صحبت‌های استدلالی معلم نتیجه می‌دهد و دانش‌آموز را قانع می‌کند. چه بسا که اگر آن ارتباط صمیمی و همدلی برقرار شود و مسئله روحی دانش‌آموز حل شود، خود سؤال هم از بین برود و نیازی هم به بحث استدلالی نباشد.